

Az ismeretlen magyar parasztról.

I.

Hét-nyolc évvel ezelőtt történt, mikor a politikai kényszerűség divatba hozta a megmaradt hazában a magyar parasztot és Halbőr Förgeteg János rangemelésben részesült a sajtóban is: A tárca-figurából vezércikk-téma lett és a juhbőrből való ködmönt tógával takarta be korunk publicisztikája. Természetesen a tóga tulipánokkal volt körülteremtettéve, hogy a Jánosok nagyobb bizodalommal igazítsák bele magukat.

A Jánosok azonban, akiknek ösztönös védekezése a bizalmatlanság, mint nyúlnak a futás, nem igen kaptak az újmódi után. Először, mert nem foglalkoznak ujságolvasással, másodsor, mert csak magyarul tudnak, s így ha ujság kerül is a kezükbe, vezércikkíróink nyelve idegen idióma nekik. Mikor először kezdték emlegetni, hogy a paraszt a *nemzetföntartó* elem, valamelyik tanyai gazdakörben majdnem mártírrá bicskázták az igehirdető városi kortest. Deres fejű öreg magyarok úgy értették, mintha azzal vádolná őket az úrféle *gyütmönt*, hogy ők *tartják föl a nemzetet* a haladásban.

Nem költött történetet kenek rá a Jánosok egyikére, megmondom a nevét is, utána járhat, aki nem hiszi.

Börcsök Pálnak hívják, Nagyszéksóson van szép cserepes tanyája, negyven-ötven hold földje, azzal járó tekintélye. De tekintély volt addig is, még így föl nem gazdult. Úr, paraszt mindig megbecsülte a nyílt eszű, tisztességtudó, külsejében Deák Ferencet formázó embert. Tanyai esküdtnek is megtették s a háború előtt való ráérős világban az akkori polgármester, Lázár György esztendőnként háromszor-négyszer kivasárnapolat hozzá egy pohár borra, meg egy kis józan magyar világnézetre.

A háború után, a kiscgazda-világban, mikor olyan sokat szaladoztak az urak a tanyára és testvéresedtek a kint való nemzettel, egyszer a Pali bácsi tanyáját egy valódi miniszter szállta meg pesti és szegedi kíséretével. Lehettek vagy harmincan és sok szép fölkö-

szöntőt mondtak a hazára is, meg egymásra is. Pali bácsit egy pesti fiatal köszöntötte fel, abban az időben elég ismert nevű újságíró ügyvéd, ha azóta igen elment is nevével az idők hajója. Nemesak mint házigazda köszöntődött fel az öreg nagyszéksósi esküdt, hanem mint a magyar szellem reprezentánsa is s főkép mint a keresztény eszmének homokon sarjadt turáni bajnoka. A beszéd szép volt, mint olyan, mingyárt ki lehetett volna nyomtatni vezércikknek, de Pali bácsi némely részben zokon vette. Ezt rögtön meg is mondta őszintén, mikor a pesti fiatal odament hozzá koccintani.

— Szervusz, bátyám!

— Szervusz, kérem szépen, — adta vissza a tisztességet Pali bácsi nagyszéksósi óvatossággal. — A méltóságos úr is valami miniszteri ragadvány?

— Nem, bátyám, én csak testvér vagyok, — rázta meg a pesti fehér kéz a tanyai napégett kezét.

— No testvér, kérem szépen, — feddette meg Nagyszéksós Budapestet szelid szigorral, — akkor máskor ne sértögesse a szögény embört.

— Én, bátyám? — csodálkozott el a másik. — Hát nem a szegény embert aposztrofáltam éppen most dicsőítő szavakkal?

— Azt nem tudom, kérem szépen, mert nem nagyon értöttem. De amit mögértöttem, azzal jobb lőtt volna nem tréfálni. Mert homok, az van itten, hála istennek, mög sarjú is, körösztyénynek is körösztyény vagyok, azok vagyunk így mindnyájan, de a bajnokságbul én mán kiöregödtem, nézze; osztán annyira mög fiatalkoromba se vótam, hogy neköm túrnom köllött volna.

II.

Asattam odakint Nagyszéksóson, kint is éjszakáztam s lefekvésig Pali bácsival felejtkeztem új bor mellett. Egy darabig ő okosított engem a szegényemberes tudományokban, aztán én magyarázattam neki a Hampel régészeti tábláin, hogy mi mindent lehet előszedni a föld alól.

Megnézett Pali bácsi mindent, amit mutattam neki, de meg is mosolygott minden magyarázatot. Utóljára aztán megsokaltam a nagy jókedvet, meg is mondtam neki.

— Mért nevet maga engem ki, Pali bácsi? Hát nem hiszi, amit mondok?

Ijedten kapott a szavamba.

— Isten őrizz, hogy az igazgató urat nevetném ki! Csak még beszélt, egyre az öregapámra gondoltam, oszt azon nevettem. Hogy mit szólnak majd akkor, ha azt kitalálják ásní.

— Hát mit szólnánk? Betakarjuk újra. Nem kell nekünk az olyan halott, aki mellett semmi sincs.

— De ű mellette van ám, — kacsintott Pali bácsi. — Nagy törvényű embör volt, szegény: Minden fogát magával vitte a sírba.

— Olyan fiatalon halt meg?

— Dehogy. Hetvennyolc esztendőös korában.

— Akkor a fogai lehettek nagyon jók.

— Ötven éves korára mind kikullott.

— No.' Mégis a sírba vitte őket?

— Hát. Mondom, nagy törvényű embör volt. A hogy hullogattak a fogai, az elsőtől az utolsóig mind elrakta egy bőrzacskóba, oszt möghagyta, hogy mikor eltemetjük, a kis acskót is vele adjuk, mert ő a másvilágon is húson akar élni, nem tejbekásán. Hát mög is töttük neki, amit kívánt, oda helyhöztettük a bőrzacskót az ölibe. Már most azon névetgéröztem én itten magamban, hogy ha maguk ráakadnának eccör itt a partoldalban, milyen *szépeket kitanádnának* maguk arrúl, miféle embör löhetött ez, akinek nem a szájába voltak a fogai, hanem az öliben. Mert tudom, hogy *az ilyen úrféle nem nyugszik addig, még ki nem talál valamit.*

III.

Nos, ami az eleven magyar parasztról való tudományunkat illeti, ott még több a baj, mint a kiásott halottakról való tudományban. Ott a tudomány még a kitalálásokat is rábizza a szépirodalomra. Tudom magamról, milyen zavarba jön az ember, ha nagyritkán meg-esik, hogy érdeklődő külföldiek a magyar parasztról szóló irodalmat követelik rajta. Nyelvészet, etnografia, folklora ma már van, hála Istennek. De az idegen a legtöbb esetben se nem nyelvész, se nem etnografus, se nem folklorista. Neki összefoglaló könyv kellene, amiben summázva van a magyar parasztkérdés minden eredménye. Neki a magyar paraszt monografiája kellene, csakhogy ilyen nincs. A magyar kotlónak a monografiája meg van írva, a magyar birkáé is, talán a magyar lóé is, de a magyar paraszté nincs. Nem is lehet, mert előtanulmányok sincsenek hozzá. Mi magunk se igen tudunk többet a magyar parasztról — mint aki közvetlen tapasztalatból nem ismeri — mint amennyit a szépirodalomban találunk róla. Most egy éve a közgazdasági egyetem egyik tanára engem kért meg, hogy szemináriumában tartsak nekik előadást az alföldi magyar paraszt lelkéről, mint „ennek a témának ma legjobb ismerője”. Anélkül, hogy magam szószerint venném ezt az indokolást, szószerint idézem a helyzet jellemzésére. A tudós, aki hallgatóival, a jegyző növendékekkel, mint gyakorlati közigazgatási emberekkel meg akarja ismertetni azt az anyagot, amellyel dolgozni fognak, kénytelen a szépíró segítségét kérni. Igen egyre megy, hogy az enyémet-e, vagy nálam magasabb irodalmi sarzsiét. A regényíró, vagy novellaíró soha se lehet tárgyilagoss és elfogulatlan a témáival szemben, még ha őszintén igyekszik

is az lenni. Munkáját használhatja a tudós, de az nem pótolhatja a tudósét.

A magyar tudománynak nagy mulasztásai vannak a magyar paraszttal szemben s az nem lehet mentsége, ha esetleg a német, a francia, az olasz tudomány is adós a maga parasztjának tudományos felderítésével. Egyik országban sem függ a nemzeti lét és a jövő alakulása annyira a paraszttól, mint nálunk. Soha se mondtam, se nem írtam azt, hogy a paraszt a nemzetföntartó elem, mert ez politikai tétel, — amelynek a konzekvenciáit nem szokás levonni. De azt igenis állítom, hogy az anyaföld, az őstalaj a paraszt s minden, ami nem paraszt, fölépítmény a paraszton. Az anyaföldön járunk, élünk, róla aratunk búzát és szedünk virágot, aszfaltot kenünk rá és csatornákat vésünk bele s a közben nem jut eszünkbe tanulmányozni az összetételét, az elrétegződését, tanulmányozni a vizeket és szeleket, amelyek évezredekken át összehordják és szétkoptatják, kötik és oldják, az atmoszfériákat, amelyek arculatját kiformálják és mindmáig folyton alakítják. Hiszen tulajdonképen még azt se tudjuk, hogyan jön létre a magyar paraszt osztály és milyen elemekből rétegződött föl. Acsády Ignác máig is egyedülálló munkáiban megírta a magyar jobbágyság történetét, de már mint kész geologiai alakulatét. A magyar paraszt őstörténetéhez ő se nyúl hozzá. Nem is tehetne, hiszen ahhoz írott történeti adatok nincsenek.

IV.

A legnagyobb szerénytelenség és megbocsáthatatlan vakmerőség volna tőlem, ha akár csak magammal is el akarnám hitetni, hogy ennek a rendkívül bonyolult, sokrétű titoknak a kihámozására én volnék a hivatott. Az egész sereg elsőrangú tudós kollektív munkáját fogja majd megkívánni. Én magam csak csöndes nézelődő vagyok, szántóvető parasztok ivadéka, aki meglátom a problémákat, amiket az ekém fölvet és tovább adom okosabb embereknek. Lökjék felre, ami bennök nem haszonra való és méltassék figyelemre, ha arra méltót találnak bennük.

V.

Körülbelül ismerem az ország minden vidékének a parasztját s látom, hogy az ahány, annyiféle fajta. Egységes magyar paraszt típus nincs, legalább ami a külső habitust illeti. S azt hiszem, a mi egyezés a lelki alapvonásunkon van, az mind a közös anyára, a földre üt vissza, amelyből születik, amelynek kebeléről soha se szakad el és amelyet haló porával termékenyít a paraszt. Ez a fogyatkozásbeli közösség teszi, hogy a magyar paraszt lelkisége közelebb áll akár a dán, akár az orosz, akár a spanyol parasztéhoz, mint egy pesti nyom-

dászéhoz, vagy egy budai boltoséhoz. A forradalmi időkben, mikor Szegedet a franciák tartották megszállva, ismételten hallottam a francia cenzortól, aki mint tolmács sokat érintkezett a tanya népével is, hogy a magyar paraszt se nem jobb, se nem rosszabb a francia parasztnál, minden alaptulajdonságuk közös.

Kétségtelen, hogy a föld rányomja bélyegét leghívebb fiaira, de ez nem azt jelenti, hogy minden paraszt egyforma. Sőt, mint mondtam, minden vidéknek a parasztja más, még olyan geografiailag egynek számítódó területen is, mint a Duna—Tisza köze. Ahogy más a kecskeméti pusztá, mint a szegedi, bár mindakettő ugyanaz a földrajzi formáció, egészen más a kecskeméti paraszt is, mint a szegedi. Egy országos ügyvédkongresszus, vagy tanárgyűlés közönsége sokkal homogénebb társaság, mint egy Budapesten tartott gazdaggyűlésé. Amabból nehéz lenne kiválogatni, melyik a gyulai, vagy nagykőrösi ügyvéd, melyik a félegyházi, vagy szentesi tanár. A gazdaggyűlésen egy kis gyakorlattal könnyű megkülönböztetni, melyik a debreceni és melyik a kalocsai, melyik a ceglédi és melyik a vásárhelyi gazda. Persze nem az öltözetbeli, vagy a dialektusbeli különbségre gondolok, hanem egy nehezen kifejezhető és szétbontható *différenca specificára*, amit könnyebb érezni, mint magyarázni. Más-más lélek ragyog ki a más-más vágású szemből.

Régi-e ez a különbség, vagy újabb keletű? Fokozódóban van-e, vagy enyhülőben? A felelet nem lehet más, csak az, hogy a különbségek lassanként elmosódnak, de igen régiek s valaha sokkal élesebbek voltak, mint most.

VI.

Huszonöt éve vallatom a földet három-négy vármegyében, mint a szegedi múzeumnak a maga nyomorúságán kiképzett autodidakta régésze s ez alatt föltártam tíz kisebb-nagyobb honfoglaláskori és időben szorosan hozzájuk csatlakozó árpádkori temetőt. Valamennyiben volt egy-két gazdagabb síron kívül több szegényes mellékletű, vagy egészen mellékletlen sír, de olyan temető egy se volt, amelynek minden lakója ugyanahhoz az anthropológiai tipushoz tartozott volna.

A szeged—halasi határban levő Ötömösön középkori kis mezei kápolna darázkövekből vetett fundamentumát ástam ki s körülötte rendes soros temetőt találtam száznál több sírral. Nehány halottnak a szájából Nagy Lajos szerecsenfejes ezüst-denárja került elő, amelyek pontosan megadják a temető korát: az Anjouk századát. Négy gazdagabb mellékletű koporsós halotton kívül a többi mind koporsótlanul volt temetve és szegényesen kiruházva a nagy útra. Vaskés, sarlótöredék, rossz-ezüst pitykegomb és több sírban hosszú bot, amely örölt kávéhoz hasonló barna porrá omlott a halott mellett. Azt hi-

szem, nem vakmerőség föltenni, hogy ebbe a Templomhegybe — gyakori halomnév a szegedi tanyákon — egy okmányokból egyelőre ki nem mutatható középkori uradalom béreseit, pásztorait, parasztjait temették. S a százegynehány sírban világosan megkülönböztethető három koponya-típus: feltűnően kis fej, nyomott, lapos arccal, ami nagyon gyakori a kora népvándorlás szarmata temetőiben; hosszú keskenyarcú fajta; s végre széles, úgynevezett mongolos arccsontú koponya. A magyar paraszt akkor épp úgy nem volt egységes jellegű még ugyanazon a telepen se, mint ahogy nem az ma. Sőt a különbségeknek akkor még nagyobbaknak és élesebbeknek kellett lenni. Mint ahogy a patakkavicsok is annál szögletesebbek, minél közelebb esnek a folyó forrásvidékéhez és annál gömbölyűbbre egyformásodnak, minél messzebbre hömpölyögteti őket a víz.

Hányféle népkavicsból hömpölygette össze a magyar parasztságot a történelem folyama? Azt hiszem, legalább is annyiból, ahány népfaj, sőt emberfaj az ősidők óta meglakta a Kárpátok által körül fogott katlant. A Dunavölgy kőkori, rézkori, bronzkori történetéről nagyon kevés ugyan még az adatunk, de a népek sorsa, születése, élete, halála akkor se lehetett más, mint később. Azaz, hogy a népek halálában, amely az egyének megsemmisítését is jelentené, én nem hiszek. Nem hiszem el a középkori krónikások egymásból kiírt frázisát, hogy a győztes barbárok a legyőzött barbárokat egy lábíg kiirtották volna. Egy népet soha se lehetett kiirtani. Egy része elhullott a csatákban, másrésze elment új hazát keresni, ez természetes. De éppen olyan természetes, hogy kisebb-nagyobb hányada akár rabszolgá gyanánt, akár szövetségesül ott maradt a régi földön s összevegyült a hódítóval. A régi hullámoknak és új hullámoknak ez az elkerülhetetlen, természetszerű összevegyülése számtalanszor megismétlődött tájainkon azóta, hogy a kőkor embere a peremhegyek közül kiszállt a folyók völgyébe. Ha a fémkulturák minden fázisát új népvándorlás hozta volna is, az sohasem pusztította el teljesen a régit, hanem a maradékát fölszívta magába. Így rétegződött bele a történelmi idők hajnalán is a pusztító kelta a jazigba, a szarmatába, ez a hunba, hun a germánba, ez az avarba, avar a szlávba s ezt a népkeveréket szívta föl magába a honfoglaló magyar, amely úr volt, katona volt s nem lehetett el szolgálak nélkül, akik nyájait tereljék és később földjét megműveljék. Az bizonyos, hogy ilyen szolgálélemeket már hozott magával a magyarság az új hazába, de még többet talált itt s ezeket az egymásra hányt néptagokat forrasztotta magyar paraszttá a közös történelem a Duna-völgy állandó tűznek kitett Medea-katlanában. Olyan magyar paraszttá, különösen a nagy katasztrófák után paraszttá szegényedő katona nemesség beolvadásával, amelynek tudatában nyoma se maradt a régi helyzetnek. Nem keverék, hanem vegyület lett belőle, mint ahogy új ércé folyt össze Korinthos utcáin a megolvadt arany, ezüst, bronz és vas, mikor Mummius a várost fel-

égette. Kialakult a magyar paraszt, amelyet joggal lehet színmagyarnak nevezni, noha vérében tömérdek, már rég elfeledett s név szerint talán soha nem is ismert népfajok testi-lelki öröksége kering.

VII.

Nincs semmi ellenvetésem, ha e folyóirat szerkesztősége azzal a megjegyzéssel ad helyet soraimnak, hogy nem mindenben ért velük egyet, vagy semmiben sem ért velük egyet. A tudományok semmi ágában sincs céhbeli fölszerelésem s tisztességnek kell vennem, annak is veszem, ha halk megjegyzéseimet figyelmükre méltatják az erre hivatottak. Egyéb céлом nincs is ezekkel a futtában papírra vetett jegyzetekkel. Nem vagyok több, mint gondos nézelődő, szántóvető parasztok ivadéka, aki meglátom a problémákat, amiket az ekém fölvet és tovább adom nálam okosabb embereknek. Boldog leszek, ha tévedéseimet helyreigazítják és módot adnak arra, hogy tanulhassak tőlük.

Móra Ferenc.

A matyó summás.

A matyó nép igen szapora lévén, már rég idő óta nem kizárólag abból él, amit a szülőföldje terem, hanem elmegy más vidékre dolgozni s abból telet ki, amit nyáron szerez.

Már egy emberöltővel ezelőtt azt írja róluk Istvánffy: „A lakosság vagyontalanabbjai, az u. n. *zsellérek*, amit nyáron át keresnek, abból éldegélnek a téli hónapokban, e végből aztán nyaranta csapatostól járnak el *sommás*nak az Alföldre, vasúti földmunkákhoz napszámosnak az ország legtávolabb eső vidékeire, sőt még a Vas-kapunál végzett medermunkálatokban is van részök a matyóknak. Téltre azonban október végével vagy november elejével visszahozza valamennyit a szülőföldhöz való ragaszkodás és szeretet . . . Nem igen volt még eset rá, hogy a matyó ember hűtlenné lett volna a földhöz, mely őt fölnevelte s idegenben telepedett volna le családjával“.

Azóta, hogy e sorok íródtak (1896), a megélhetés még sokkal nehezebb lett. A nép szaporodott, a birtok elaprózódott, úgy hogy a jobbágygazda gyermekeiből törpebirtokos lett, aki már csak 2—4 hold föld felett rendelkezik. Sőt azt is eladta, hogy legalább egy házaeskát szerezhessen s így zsellér sorba csúszott le.

A mult nyáron Kövesdről 12.000 munkás ment el summásnak. A matyó mint mezőgazdasági munkás országszerte jóhírű és mindenütt szívesen alkalmazzák. Békeidőben Amerikába is sokan men-